

การเขียนบทความวิชาการจากงานวิจัย และการเขียนบทความวิชาการเชิงวิจัย

ดร.โชคชัย สุทธาเวช*

การเขียนงานใด ๆ มิใช่เรื่องยาก แต่คนเรามักกลัวว่าจะทำไม่ได้เพราะมีใช้นักเขียนบ้าง หรือ ไม่แน่ใจว่าการฝึกเขียนจะเกิดประโยชน์เพียงใดในอนาคต ผู้เขียนขอแนะนำหลักการ เทคนิค และข้อควรคำนึงถึงในการเขียนบทความวิชาการจากประสบการณ์การทำงานวิจัยและเขียนงานวิชาการที่ผ่านมา โดยพยายามนำเสนอทั้งในการเขียนบทความวิชาการจากงานวิจัย และบทความวิชาการเชิงวิจัย

ประโยชน์ของการเขียนบทความ

โดยทั่วไปแล้วงานเขียนย่อมจะเกิดประโยชน์ต่อไปนี้

- 1) ทำให้สมองถูกฝึกให้ทำงานเพราะการเขียนต้องการการขบคิดทั้งในเชิงการวางเค้าโครง และการใช้ตรรกะเพื่อเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลของประเด็น และการวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งการเสนอแนะทางเลือกใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนางานในด้านนั้น ๆ
- 2) การเขียนอาศัยการค้นคว้าข้อมูลเพื่อประกอบการเขียนทำให้ได้ความรู้เพิ่มและเกิดความชัดเจนในองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง
- 3) การพัฒนาตนเองให้เป็นคนมีทักษะในการเขียนทำให้เกิดความชัดเจนในความเป็นคน ๆ นั้นของเรา ดังที่มีการกล่าวกันว่า การจะรู้ให้แน่ชัดว่าบุคคลผู้นั้นมีจุดยืนเช่นไรให้ดูที่ข้อเขียนมากกว่าคำพูด

ฉะนั้นการเขียนจึงจำเป็นสำหรับผู้ที่ทำงานในทุกสาขาวิชาชีพ ยิ่งผู้ที่ทำงานวิจัยหรือเกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้วยแล้วยิ่งจำเป็นมาก แต่ปัญหาสำคัญก็คือ การเขียนเกี่ยวกับงานวิจัยควรมีลักษณะเป็นอย่างไร และหากเป็นบทความวิชาการจากงานวิจัย และบทความวิชาการเชิงวิจัยจะแตกต่างกันอย่างไรและควรเขียนอย่างไร?

* อาจารย์ประจำคณะวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ประเภทของบทความเชิงวิชาการ

เราอาจแยกประเภทบทความวิชาการหายๆ ได้สามประเภท คือ 1) บทความเชิงค้นคว้า (Inquiry article) 2) บทความเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์ (Analytical and synthesized article) 3) บทความเชิงแสดงความคิดเห็น (Argumentation article) ซึ่งอาจเป็นบทความเชิงปฏิกิริยา (Reaction article) หรือบทความเชิงวิพากษ์วิจารณ์ (Critical article) บทความแรกเน้นการค้นคว้าวิจัยเพื่อตอบคำถามหรือพิสูจน์สมมติฐาน หรือ เป็นการให้ข้อมูล (Informative article) บทความที่สองเน้นการวิเคราะห์บางสิ่งบางอย่างเพื่อให้เห็นในรายละเอียดที่ชัดเจนขึ้น บทความที่สามอาจนำเสนอถึงมุมมองของผู้เขียนต่อเรื่องบางเรื่องที่อยู่ในความสนใจของผู้เขียนหรือกำลังเป็นที่สนใจของสาธารณะ หรือ อาจเขียนในแนวที่สนับสนุนการวิพากษ์วิจารณ์ที่อาจเขียนอย่างมีอคติโดยการโจมตีเรื่องใดหรือความคิดเห็นใดของบุคคลอื่นในด้านเดียว หรือ อาจกระทำอย่างมีความเป็นกลางวิพากษ์วิจารณ์ตรงไปมาทั้งใน จุดแข็งและจุดอ่อนของงาน

บทความวิชาการโดยเฉพาะที่เขียนในเชิงการวิจัย (มีใช้บทความที่เขียนจากงานวิจัย) อาจมีจุดเน้นหนักในทั้งสี่แนวไม่เหมือนกัน หรือ อาจเขียนผสมผสานกันทั้งหมดก็ได้ แต่บทความจากงานวิจัยจะเน้นนำเสนอสิ่งที่ได้ค้นคว้า การวิเคราะห์และสังเคราะห์ และการวิพากษ์วิจารณ์

หลักการเขียนบทความ : บทความวิชาการจากงานวิจัยและบทความวิชาการเชิงวิจัย

หลักการเขียนบทความที่จะนำเสนอต่อไป คือ บทความวิชาการจากงานวิจัย และบทความวิชาการเชิงวิจัย ซึ่งมีความคล้ายกันตรงที่เป็นการแสดงถึงการนำเสนอความชัดเจนหรือตอบข้อสงสัยที่ตั้งไว้ แต่บทความวิชาการจากงานวิจัยจะเป็นงานที่เขียนจากรายงานวิจัยต้นฉบับที่เกิดจากการทำวิจัยมาก่อน ในขณะที่การเขียนบทความวิชาการเชิงวิจัย เป็นการเขียนบทความเชิงค้นคว้าเพื่อตอบคำถามหรือข้อสงสัยหรือต้องการพิสูจน์สมมติฐานไปด้วยในตัว นอกจากนี้ในการเขียนบทความวิชาการเชิงวิจัยอาจกระทำแค่ในระดับการวิจัยเอกสารก็ได้และส่วนใหญ่มักเป็นเช่นนี้ แต่หากบทความวิชาการเชิงวิจัยใดกระทำการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยบ้าง ก็จะเป็นบทความที่มีความน่าสนใจและให้ข้อมูลที่น่าสนใจ มากขึ้นไปอีก

ก. หลักการเขียนบทความจากงานวิจัยที่ควรพิจารณามีดังนี้

1. การเขียนบทความจากงานวิจัยนั้นอาจเป็นการนำเสนอเนื้อหาเพื่อวัตถุประสงค์สำคัญต่างกันไป คือ

1.1. การรายงานการวิจัยและข้อค้นพบให้ชุมชนนักวิชาการและนักพัฒนาในแวดวงในเรื่องนั้นๆ ทราบและนำไปใช้ประโยชน์

1.2. การตีพิมพ์ผลงานวิจัยเพื่อแสดงถึงความสามารถของนักวิจัยและบันทึกไว้เป็นเกียรติประวัติทางวิชาการถึงการค้นพบ การลบล้าง สร้างใหม่ ใส่มุม เสริมต่อ ถักทอ ย่อความตามไปเปรียบเทียบ หรือ เลียบเคียงเพื่อขยายผลงานวิจัยต่างๆ

1.3. การตีพิมพ์ผลงานวิจัยเพื่อบันทึกไว้สำหรับเป็นแหล่งอ้างอิงในอนาคต

1.4. การตีพิมพ์ผลงานวิจัยเพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการ

1.5. การตีพิมพ์ผลงานวิจัยเพื่อขอปรับเปลี่ยนตำแหน่งในหน้าที่การงาน

1.6. การตีพิมพ์ผลงานวิจัยเพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์

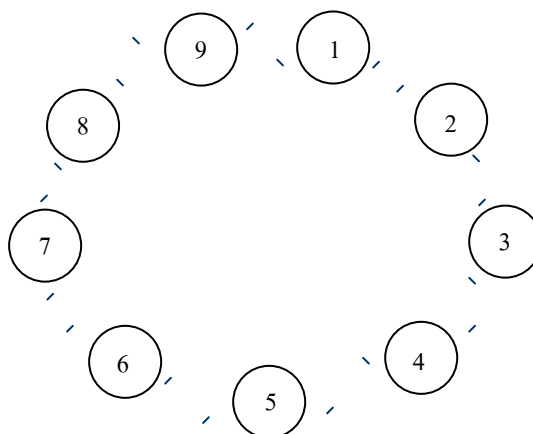
1.7. การกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวของผู้นับสนุนการวิจัย เช่น แหล่งทุน และองค์การ

ผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

ความแตกต่างในวัตถุประสงค์ของการนำเสนอบทความก็จะนำไปสู่สไตล์การนำเสนอที่แตกต่างกันไปบ้าง

นำเสนอที่แตกต่างกันไปบ้าง

2. ทำความเข้าใจถึงกระบวนการวิจัยว่าเป็นอย่างไรเพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าบทความวิจัยจะล่องลอยไปกับองค์ความรู้ที่ได้มาผ่านกระบวนการวิจัย ซึ่งการวิจัยมีกระบวนการสำคัญดังแผนภาพ

2.1. กำหนดหัวข้อ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

2.2. สืบค้น และทบทวนวรรณกรรม

2.3. กำหนดวัตถุประสงค์ สมมติฐาน หรือคำถามการวิจัย

2.4. เลือก หรือ ออกแบบการวิจัย (ประเภท และรูปแบบวิจัย) และขอบเขตการวิจัย

2.5. นิยามปฏิบัติการและสร้างมาตรวัด / ตัวชี้วัด (กรณีวิจัยเชิงปริมาณจะเน้นหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ)

2.6. การกำหนดประชากรเป้าหมาย และ สุ่มตัวอย่าง (กรณีวิจัยเชิงปริมาณจะเน้นหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ)

2.7. การสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล + วิธีการดำเนินการวิจัยหรือเก็บข้อมูล + การจัดการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

2.8. เขียนรายงาน และเสนอผลการวิจัย

2.9. การนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ และการประเมินผลกระทบ / คุณค่าของงานวิจัย (Impact) การระบุปัญหาใหม่ และการวิจัยใหม่

การเขียนบทความจากงานวิจัยลงในวารสารวิชาการระดับชาติและนานาชาติจะต้องพยายามให้ครอบคลุมสาระตามกระบวนการวิจัยข้างต้น (ซึ่งขั้นตอนการวิจัยต่างๆย่อมมีปฏิสัมพันธ์กลับไป-มาระหว่างกันเสมอ ฉะนั้นการเขียนควรให้เชื่อมโยงกันมิใช่นำเสนอเป็นตอนๆ) โดยควรเขียนให้กระชับและโดยสังเขป

3. การวางโครงสร้างหรือโครงเรื่องบทความวิชาการจากงานวิจัยควรประกอบด้วย

3.1. ชื่อบทความ และชื่อผู้วิจัย/คณะผู้วิจัย

3.2. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

3.3. การถกเถียงในวงวิชาการในเรื่องสถานการณ์และทฤษฎี (ที่ได้จากการสำรวจและทบทวนวรรณกรรม)

3.4. วัตถุประสงค์ สมมติฐาน คำถามหรือโจทย์การวิจัย

3.5. ประเภท และรูปแบบการวิจัย

3.6. ขอบเขต ประชากรเป้าหมาย และ การสุ่มตัวอย่าง

3.7. เครื่องมือเก็บข้อมูล วิธีการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล การจัดการกับข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลและค่าสถิติที่ใช้

3.8. ผลการวิจัยที่ค้นพบ (การตอบคำถามหรือสมมติฐานวิจัย) และการอภิปรายผล

3.9. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ และการวิจัยในโอกาสต่อไป

4. จะต้องมีความกระชับเน้นหัวใจสำคัญของงานวิจัยมิใช่การนำเสนออย่างละเอียดมากมายเกินไป แต่หากข้อเท็จจริงบางเรื่องที่มีเนื้อหายาวๆ และจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านก็ควรนำไปใส่ไว้ในภาคผนวกแทน

ข. หลักการเขียนบทความวิชาการเชิงวิจัยที่ควรพิจารณามีดังนี้

1. บทความวิชาการเชิงวิจัยสามารถสื่อการเขียนบทความจากงานวิจัยไปตามหัวข้อต่าง ๆ ได้ แต่โดยทั่วไปจากการสังเกตของผู้เขียนพบว่าบทความประเภทนี้จะมีความเป็นอิสระหรือยึดหยุ่นจากกฎเกณฑ์ที่ตายตัวตามรูปแบบการทำบทความจากงานวิจัยมากกว่า เช่น มีหัวข้อโครงเรื่องบทความจำนวนไม่มาก โดยนำเนื้อหาข้ามหัวข้อมาใส่ไว้ในส่วนเนื้อหาเดียวกัน

2. การเขียนมักอาศัยการตั้งคำถาม หรือ สมมติฐานขึ้นก่อนแล้วจึงเขียนตอบสิ่งที่ตั้งไว้ ซึ่งคำถามที่ควรจะนำมาตั้งควรครอบคลุมทั้งการตอบเชิงว่าอะไรเกิดขึ้น (What) เกิดขึ้นอย่างไร (How) และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น (Why) และบทความแนวนี้นี้ควรนำไปสู่การเสนอมุมมองที่แปลกใหม่ หรือค้นพบใหม่ ๆ ด้วย รวมทั้งการเสนอแนะทางเลือกต่างๆ ในทางหลักการ นโยบาย และแนวทางการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาวิชาการวิชาชีพ หน่วยงาน รัฐบาล หรือสังคม ฯลฯ ในตอนท้าย

การเขียนบทความประเภทแรกค่อนข้างเขียนตามโครงสร้างรายงานวิจัยเดิมเสมือนการย่อเนื้อหาสาระของงานวิจัย โดยอาจดัดแปลงชื่อเรื่องและรูปแบบการนำเสนอไปบ้างเพื่อให้เหมาะสมแก่การเผยแพร่ นักเขียนฝึกหัดมักเริ่มเขียนอย่างมีแบบแผนที่เคร่งครัด โดยเขียนไปตามหัวข้อต่างๆ เรียงไปตามลำดับครอบคลุมกระบวนการวิจัยทั้งหมด แต่ผู้ที่เป็นเขียนนักเขียนที่มีประสบการณ์มากขึ้นๆ ก็อาจยืดหยุ่นและใช้เทคนิคและศิลปะการเขียนที่แพรวพราวมากขึ้น เช่น อาจสลับหัวข้อหรือไม่ตั้งชื่อหัวข้อไว้อย่างชัดเจน แสดงการเขียนที่ปลุกเร้าให้ผู้อ่านติดตามได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ แต่บทความประเภทหลัง คือ บทความวิชาการเชิงวิจัยการยืดหยุ่นและใช้ศิลปะการเขียนอย่างเขียนดังกล่าวนี้จะมีอยู่มาก และมักทำกับงานวิจัยเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณที่มักเน้น แบบแผนการเขียนที่ค่อนข้างตายตัวและเรียงลำดับไปตามกระบวนการวิจัย ผู้เขียนที่มีทักษะในการวินิจฉัยงานวิจัยว่ามีคุณภาพหรือไม่มีคุณภาพอยู่บ้างจะช่วยให้การเขียนบทความทั้งสองประเภททำได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น

เทคนิคและศิลปะการเขียนบทความจากงานวิจัยและบทความวิชาการเชิงวิจัย

เทคนิคการเขียนบทความทางวิชาการไม่ว่าจะเป็นงานวิจัยมาก่อนหรือเขียนเป็นบทความวิชาการเชิงวิจัยไปเลยก็ตามเราสามารถใช้นี้

1) เตรียมตนเองให้พร้อมทั้งในอารมณ์ สภาพร่างกาย เวลา และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน โดยผู้เขียนจะต้องจัดบรรยากาศเหล่านี้ให้อ่อนแอวยต่อการเขียนงาน

2) ตั้งเป้าหมายการเขียน ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นจำนวนหน้าที่จะนำเสนอ 3-5 หรือ 5-10 หน้า

และระดับวารสารที่จะเผยแพร่ ซึ่งจะหมายถึงกลุ่มผู้อ่านไปด้วย เพราะมีผลต่อความเป็นแบบแผนและความเข้มข้นในการนำเสนอ

3) จัดแบ่งโครงสร้างหรือโครงเรื่องการเขียน ควรแบ่งเป็นสามส่วนกว้าง ๆ คือ บทนำ ตัวเรื่อง และสรุปและเสนอแนะ จากประสบการณ์การเขียนของผู้เขียนเองและการสังเกตบทความดี ๆ การจัดแบ่งความยาวของโครงเรื่องควรเป็นดังนี้

3.1) บทนำควรมีความยาวประมาณ 15% หรือ ไม่เกิน 10-20 % หรือ 1-2 หน้า หากเขียนประมาณ 10 หน้า

3.2) ตัวเรื่องควรมีความยาวประมาณ 60% หรือ ไม่เกิน 50-70 % หรือ ประมาณ 5-7 หน้า หากเขียนประมาณ 10 หน้า โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ข้อเท็จจริง (fact) และส่วนแสดงความคิดเห็น (commentary part)

3.3) สรุปและเสนอแนะควรมีความยาวประมาณ 25% หรือ ไม่เกิน 20-30% หรือ 2-3 หน้า หากเขียนประมาณ 10 หน้า (บางกรณีอาจไม่มีข้อเสนอนะก็ได้ หรืออาจเขียนข้อเสนอนะก่อนแล้วมาสรุปรวมทั้งหมดที่เสนอมาก็ได้)

ในกรณีที่มีข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงที่น่าสนใจ แต่เนื้อหามากก็ควรแยกออกจากตัวเนื้อหาในบทความ แต่นำเอาไปใส่ในภาคผนวก เช่น เอกสารต้นฉบับ ตารางจำนวนมากๆ เอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องหากนำมาผนวกไว้ทำให้บทความมีความน่าสนใจมากขึ้นหรือผู้อ่านอาจต้องการจัดเก็บไว้มากขึ้นก็เป็นได้

4) การจัดวางโครงเรื่องควรกระทำให้อยู่ในขอบข่ายของข้อเรื่องมีน้ำหนักใกล้เคียงหรือเสมอกัน ความเป็นอิสระไม่ซ้ำซ้อนกัน ครอบคลุมสาระสำคัญอย่างสมบูรณ์

5) การนำเสนอเรื่องควรใช้ทั้งการเขียนแสดงการพรรณนา และอธิบายให้เหมาะสมกับประเด็นต่าง ๆ บทความวิชาการไม่ควรมีแต่เรื่องพรรณนาเท่านั้น แต่การอธิบายความจะแสดงถึงความเป็นเหตุเป็นผล

6) การเขียนจะต้องให้มีความเชื่อมโยงกันไม่ใช่นำเสนอแบบเป็นท่อน ๆ ขาดการเชื่อมต่อและในสุดท้ายก็พึงเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดด้วย

7) การอ้างอิงในที่ต่าง ๆ พึงกระทำให้อุณหภูมิการอ้างอิงเอกสารวิชาการ

เรามาพิจารณาเทคนิคในรายละเอียดกันตั้งแต่ บทนำ ตัวเรื่อง สรุปและเสนอแนะ

การเขียนบทนำ

ในการเขียนบทนำควรมีการเกริ่นนำ (บางท่านเรียกว่าคำนำ) บทความเล็กน้อย โดยเราอาจเกริ่นนำด้วยลักษณะการเขียนได้หลากหลายดังต่อไปนี้ (สมพันธ์ เตชะอธิก และธนจักร เข็นบำรุง 2532 : 24 – 29 ; สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และ อุดม หนูทอง 2539 : 97 – 104)

1. นำด้วยคำพูดหรือสำนวนที่คมคาย
2. นำด้วยการขยายความจากชื่อเรื่อง
3. นำด้วยปรัชญา แนวคิด หรือ ทฤษฎี
4. นำด้วยปัญหาที่เกิดขึ้น
5. นำด้วยเรื่องที่คุณกำลังสนใจในขณะนั้น
6. นำด้วยการบอกเล่าเรื่องคล้ายนิทาน
7. นำด้วยเนื้อข่าวจากสื่อมวลชน
8. นำด้วยสำนวนโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน
9. นำด้วยเหตุการณ์สำคัญ
10. นำด้วยวาทะบุคคลสำคัญ
11. นำด้วยสิ่งบันเทิงใจหรือประทับใจ
12. นำด้วยเรื่องสาธก
13. นำด้วยหลักศาสนธรรม
14. นำด้วยคำถาม
15. นำด้วยนิยามคำสำคัญในชื่อเรื่อง

หลังจากการเกริ่นนำแล้วก็ควรเขียนแสดงถึงสถานการณ์ปัญหาและความสำคัญของเรื่องที่กำลังจากนำเสนอและกล่าวให้ผู้อ่านได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์ของบทความสมมติฐาน หรือ คำถามที่บทความต้องการตอบ รวมทั้งทฤษฎีหรือหลักการบางประการที่ยกมาอ้างอิง แต่หากทฤษฎีหรือหลักการค่อนข้างยาวก็ควรเอาไว้ตอนปลายบทนำหรือตรงเนื้อเรื่องตอนต้น บทความวิชาการใด ๆ หากได้มีการอ้างถึงหรือแสดงถึงนัยทางทฤษฎี แนวความคิด หรือ หลักการเชิงแนวความคิด ก็จะสะท้อนถึงควมมีคุณภาพในระดับหนึ่งของบทความนั้นด้วย

ตัวเรื่อง

องค์ประกอบของตัวเรื่อง

สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ข้อเท็จจริง (fact) และส่วนแสดงความเห็น (commentary part) กรณีข้อเท็จจริงจะเป็นข้อมูลที่ต้องศึกษาค้นคว้ามาเสนอ ซึ่งอาจได้จากเอกสารหรือ การเก็บข้อมูลภาคสนาม หากเน้นข้อมูลจากเอกสารก็จะเป็นบทความวิชาการเชิงวิจัย แต่หากเน้นข้อมูลจากภาคสนาม เช่น การสังเกตปรากฏการณ์จริงหรือการสัมภาษณ์บุคคล บทความนั้นก็จะค่อนข้างไปทางบทความจากงานวิจัย

ข้อเท็จจริงย่อมเป็นทั้งเรื่องปัญหาและสภาพความเป็นไปของเรื่องที่เขียน แต่ส่วนแสดงความเห็นอาจเป็นการแสดงถึงการเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ในกรณีที่มีข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงที่น่าสนใจ แต่เนื้อหามากก็ควรแยกออกจากตัวเนื้อหาในบทความ แต่นำเอาไปใส่ในภาคผนวก เช่น เอกสารค้นฉบับ ตารางจำนวนมาก ๆ เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหากนำมาผนวกไว้ทำให้บทความมีความน่าสนใจมากขึ้น หรือ ผู้อ่านอาจต้องการจัดเก็บไว้มากขึ้นก็เป็นได้

ตัวเรื่องและการอ้างอิง

หากเป็นบทความที่จะลงในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ ระดับชาติ หรือ วิชาชีพ ก็ควรอ้างอิงอย่างเคร่งครัดเพื่อแสดงถึงการเคารพในมาตรฐานงานวิชาการของชุมชนนักวิชาการกำหนด (อย่างน้อยในระดับขั้นต่ำที่ยึดถือร่วมกัน) แต่หากเป็นงานเขียนในรับรอง ๆ ลงมาจนถึงสื่อที่มีความเป็นวิชาการน้อย แต่มีความเป็นสื่อสาธารณะมากขึ้นความเคร่งครัดต่อระเบียบทางวิชาการก็ลดลงได้มากขึ้น เช่น การอ้างอิงขอมูลลดทอนการอ้างอิงละเอียดลงไป คือ แทนที่จะอ้างในตัวเนื้อเรื่องที่อาจใส่เป็นวงเล็บ หรือ ฟุตโน้ต หรือ ทำบทความ ก็อ้างทำเป็นบรรณานุกรมครั้งเดียวได้ ดังตัวอย่าง

4.1 การอ้างอิงผู้อื่นในตัวเนื้อหาบทความโดยการวงเล็บ ตัวอย่างเช่น

...(จิตร ภูมิศักดิ์, 2496) ...กรณีอ้างถึงงานทั้งเล่ม

...(จิตร ภูมิศักดิ์, 2496 หน้า 11) ...หรือ...(จิตร ภูมิศักดิ์, 2496: 11) กรณีอ้างถึงงานในหน้า 11 ของเล่ม

4.2 การอ้างอิงบุคคลอื่นจากหนังสือ โดยเขียนไว้ตรงเชิงบรรณหรืออ้างอิงทำบทความก่อนบรรณานุกรม ตัวอย่างเช่น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมกับกระบวนการเปลี่ยนแปลง, หน้า 4-6.

การเขียนอ้างอิงเพิ่มเติมจากตัวเนื้อเรื่องด้วยเนื้อหาที่เพิ่มเติมเป็นพิเศษ โดยไม่ประสงค์จะใส่ตรงตัวเนื้อเรื่องของบทความก็สามารถทำได้ในส่วนนี้ โดยไม่ใช่เป็นการอ้างอิงใด ๆ ก็ได้ ดังตัวอย่างการเขียนตามอ้างอิงที่ 2 ทำบทความนี้

4.3 การอ้างอิงงานผู้อื่นจากบทความวิชาการ โดยเขียนไว้ตรงบรรณานุกรม ตัวอย่างเช่น
 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “สกุลประวัติศาสตร์”, ศิลปวัฒนธรรม 6, 1(พฤศจิกายน 2527),
 หน้า 36-44.

4.4 การอ้างอิงงานบุคคลอื่นจากหนังสือ โดยเขียนไว้ตรงบรรณานุกรมตัวอย่างเช่น
 ชัยอนันต์ สมุททนิช. ชีวิตและงานของเทียนวรรณ และก.ศ.ร. กุหลาบ.กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์ ชีรนนท์, 2522.

World Bank (1993) The East Asian Miracle: Economic Growth and Public
 Policy. New York: Oxford University Press.

การสรุปและเสนอแนะ

การเขียนสรุปเป็นการทบทวนสิ่งที่นำเสนอมาตั้งแต่ตอนต้นโดยย่อหรือโดยการบูรณาการ
 เนื้อหาทั้งหมดในกรณีที่เป็นบทความวิชาการที่มีความลึกซึ้งก็ย่อมเป็นเนื้อหาที่มีการสังเคราะห์ใส่
 เข้าไปด้วย การสังเคราะห์คือการนำเสนอให้เห็นมุมมองใหม่ของผู้ที่แตกต่างไปจากที่
 รับรู้กันหรือที่ไกลและแหวกแนวไปจากการยืนยันเนื้อหาที่นำเสนอมาทั้งหมด

การเสนอแนะนั้นมักกระทำเพื่อนำเสนอสิ่งที่สมควรจะเป็นหรือดำเนินการจากเนื้อหาที่ได้
 นำเสนอมาบางครั้งออกมาในเชิงนโยบาย บางครั้งเป็นเรื่องแนวปฏิบัติที่สมควรดำเนินการเพื่อป้องกัน
 แก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ในการเสนอแนะเราสามารถนำเอาข้อเสนอที่ผู้อื่น
 เคยเสนอไว้มากล่าวซ้ำ ทั้งโดยตัวบุคคลหรือหน่วยงาน โดยอ้างอิงที่มาของข้อเสนอแนะนั้น หรือ อาจ
 คิดขึ้นมาเองใหม่ก็ได้ หากบทความนั้น ๆ เน้นการแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ ข้อเสนอแนะก็ควรให้
 ชัดเจนเป็นรูปธรรมอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน หรือกระบวนการที่ชัดเจน

อย่างไรก็ตามบทความบางเรื่องอาจมีเพียงการสรุป โดยไม่มีข้อเสนอแนะในตอนท้ายอีกก็ได้

ข้อควรคำนึงอื่น ๆ ในการเขียน

1. กรณีผู้เขียนหัดใหม่ควรเคร่งครัดในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แต่เมื่อมีความชำนาญแล้ว
 อาจสามารถเขียนได้นอกเหนือกฎเกณฑ์ คือ เป็นนายเหนือกฎเกณฑ์เพราะรู้ว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ มี
 ข้อดีหรือจำกัดอย่างไร
2. ตั้งชื่อเรื่องให้เร้าใจมีเสน่ห์มิใช่ดึงดูดเพศตรงกันข้ามแต่ดึงดูดใจผู้อ่าน ซึ่งอาจตั้งชื่อ
 ใหม่ที่ต่างไปจากชื่อโครงการวิจัยก็ได้
3. การเริ่มต้นอาจปูพื้นให้เกิดความน่าสนใจเป็นพิเศษ เช่น นำเอาเหตุการณ์สำคัญใหม่ ๆ
 ที่เพิ่งเกิดขึ้นมาเกริ่นนำ
4. ร่างบทความก่อนแล้วดำเนินการเขียนอย่างไม่เร่งร้อน ทบทวนอย่างน้อยสัก 2-3 เที้ยว

ก่อนเผยแพร่ และหากเป็นไปได้ควรทิ้งบทความไว้สักระยะ เช่น ประมาณ 2 สัปดาห์ แล้วค่อยกลับมาอ่านใหม่จะพบว่ามิจุดที่ต้องแก้ไขในที่ต่าง ๆ (พร้อมกับถามตัวเองได้ว่าทำไมเขียนลงไปไม่ได้เช่นนั้น !! หรือ ใครนะเขียนบทความที่เข้าท่าหรือไม่เข้าท่าเช่นนี้ออกมาได้ !!)

5. ระวังการพิมพ์ผิดอาจทำให้งานด้อยความเชื่อมั่นจากผู้อ่าน
6. อย่าเป็นแมวขโมยงานของผู้อื่น ๆ เอามาเป็นผลงานของตน (Plagiarism) แต่ควรอ้างอิงอย่างตรงไปตรงมา
7. ทำหนังสือคู่มือการเขียนมาดัดประกอบเป็นครั้งคราว
8. การเลือกใช้ตัวอักษรและสีปะในทางรูปแบบการนำเสนอก็มีส่วนสำคัญต่อการดึงดูดผู้อ่าน
9. ควรให้ผู้รู้หรือมิตรสหายช่วยวิจารณ์ก่อนตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขก่อน
10. สอบถามบรรณาธิการวารสารว่ากฎเกณฑ์การลงพิมพ์บทความอย่างไรและปฏิบัติตามนั้น หากต้องการลงที่นั่นอาจต้องขอให้เป็นสไตลส์ของเราบ้างหากเห็นว่างานของเราเด่น
11. พยายามศึกษาตัวอย่างบทความวิจัยอื่น ๆ ที่หลากหลายอย่างแล้วนำมาปรับปรุงงานของเรา
12. นักวิจัยและนักเขียนย่อมมีสไตล์ในการเขียนเป็นการเฉพาะคนได้เช่นกัน เช่น อาจใช้สไตล์การเขียนแบบแสดงความคิดของเราเป็นหลัก (Expressive writing) หากต้องการโฆษณาชวนเชื่อ หรือ การเขียนแบบสนทนากับผู้อ่าน (Communicative writing) หากต้องการให้ผู้อ่านมีการคิดในเชิงแลกเปลี่ยนกับเรา ผู้เขียนใคร่ขอแนะนำว่าในบทความวิชาการนั้นให้ใช้สไตล์การเขียนในบางช่วงบางตอนของบทความทั้งสองสไตลส์สลับกันไป ไม่ควรยึดแบบใดมากเกินไปหรืออยู่เสมอ เพราะการแสดงความคิดของเราย่อมแสดงถึงจุดยืนทางวิชาการที่พึงแสดงออก แต่การสนทนากับผู้อ่านก็ควรกระทำเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมหรือดึงให้ผู้อ่านมาสนใจงานด้านนั้น ๆ มากขึ้นว่าเรากับเขาเป็นเพื่อนร่วมสร้างหรือเสนอความคิดเช่นนั้น

สรุป

การเขียนงานวิชาการจากผลงานวิจัยหรือ เป็นบทความวิชาการเชิงการวิจัยสามารถกระทำได้โดยคำนึงถึงการนำเสนอที่สื่อไปกับองค์ความรู้ในกระบวนการวิจัยและการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และคู่มือตัวอย่างที่สามารถศึกษาได้ ผู้ที่เป็นนักวิจัยจึงควรฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอสามารถใช้เทคนิคและศิลป์ต่าง ๆ มาช่วยประกอบการเขียน และพัฒนาจากการลงในวารสารในระดับไม่สูงจนถึงสูงระดับชาติ และระดับนานาชาติในที่สุด ผู้เขียนควรหมั่นฝึกฝนการเขียนในหลาย ๆ รูปแบบ และพัฒนาสไตล์การเขียนของตนให้มีเอกลักษณ์ โดยควรอ่านหนังสือประเภทคู่มือช่วยเขียนและคู่มือตัวอย่างบทความที่เขียนได้ดีด้วย

เอกสารอ้างอิง

- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. “หลักการเขียนรายงานทางวิชาการ” ใน สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (บรรณาธิการ) (2541) **รวมบทความทางวิธีวิทยาการวิจัย เล่ม ที่ 2**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 257-267.
- โชคชัย สุทธาเวช แผ่นใสประกอบการบรรยาย หัวข้อ “การเขียนบทความวิชาการ” ในวิชาแรงงานสัมพันธ์ประจำปี 2539-3546. หลักสูตรพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศ. พุมสุวรรณ (2542). **เขียนหนังสือให้ได้สักเล่ม**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์.
- สมพันธ์ เตชะชนิก และ ชนะจักร เย็นบำรุง (บรรณาธิการ). (2532). **เทคนิคการเขียนบทความให้ประสบความสำเร็จ**. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และอุดม หนูทอง. (2539). **หนังสือเรียนภาษาไทย รายวิชา ท 041 การเขียน 1 ระดับมัธยมปลาย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์.
- McMahan, Elizabeth and Susan Day. (1988). **The writer handbook** (second ed.), New York : McGraw-Hill.